

Romske pjesme u nastavnom procesu: vokalno-tehnički aspekti i odgojno obrazovne vrijednosti

Nikolić, Petar

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:282482>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-05**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Muzička akademija u Puli

PETAR NIKOLIĆ

**ODGOJNO-OBRAZOVNE VRIJEDNOSTI ROMSKE KULTURE U NASTAVNOM
PROCESU**

Završni rad

Pula, 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Muzička akademija u Puli

PETAR NIKOLIĆ

**ODGOJNO-OBRAZOVNE VRIJEDNOSTI ROMSKE KULTURE U NASTAVNOM
PROCESU**

Završni rad

JMBAG: 0303062957, redoviti student

Studijski smjer: Glazbena pedagogija

Predmet: Opća pedagogija

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Pedagogija

Znanstvena grana: Posebne pedagogije

Mentorica: doc. dr. sc. Dijana Drandić

Pula, 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Petar Nikolić, kandidat za prvostupnika Glazbene pedagogije ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Petar Nikolić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom „Odgojno-obrazovne vrijednosti romske kulture u nastavnom procesu“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

Sadržaj

UVOD	1
1. PROŠLOST I SADAŠNJOST ROMA.....	3
1.1. Migracije Roma	3
1.1.1. Popisno kretanje Roma	4
1.1.2. Migracijska obilježja	5
1.2. Romi u Hrvatskoj	5
1.3. Integracija Roma	7
2. SASTAVNICE ROMSKOG IDENTITETA: ODGOJNO-OBRAZOVNE VRIJEDNOSTI	8
2.1. Jezik Roma	8
2.1.1. Dijalekti	9
2.1.2. Književnost	10
2.2. Društvo i obitelj.....	10
2.2.1. Romska kućanstva	11
2.2.2. Rođenje djeteta.....	11
2.2.3. Krštenje	12
2.2.4. Kumstvo.....	12
2.2.5. Običaji udaje	13
2.3. Vjerovanja	14
2.3.1. Religija	14
2.3.2. Đurđevdan	15
2.3.3. Božić.....	15
3. ROMSKA GLAZBA – TRAG U KULTURNOM PROSTORU.....	16
4. OBRAZOVANJE KAO TRAJAN PROCES.....	20
4.1. Prava Roma u obrazovanju i na obrazovanje.....	21
4.2. Organizacija nastave i kompetencije nastavnika	22
5. POBOLJŠANJE OBRAZOVANJA ROMA.....	26
5.1. Bolja kvaliteta života.....	26

5.2. Njega etničkog identiteta – preporuka kroz obrazovanje.....	27
ZAKLJUČAK.....	29
LITERATURA	31
POPIS GRAFIČKIH PRILOGA	33
SAŽETAK	34
SUMMARY	35

UVOD

Romi su nomadski narod bez vlastite domovine i mnogih nacionalnih obilježja. Iako je romska manjina najbrojnija manjina u Europi, tek je 1993. godine dobila status europske manjine. Ujedno je nacionalna manjina koja prema popisu stanovništva iz 2011. godine u Hrvatskoj čini svega 0,40% stanovništva ili ukupno 16.975. Međutim, procjenjuje se da je stvaran broj znatno veći, između 30.000 i 40.000. Razlika između popisanog i procijenjenog broja Roma posljedica je odluke samih Roma da se prilikom popisa stanovništva izjašnjavaju kao pripadnici neke druge narodnosti, a ne Romske. Romi su trajnom izoliranošću te različitim preuzetim elementima jezika, folkloru, običaja i legendi, otežavali pristup svima onima koji su se bavili pitanjem njihova podrijetla.

Povijesno-lingvistički izvori ukazuju kako Romi potječu iz sjeverozapadne Indije, područja oko rijeke Gangesa, a migracije Roma odvijale su se stoljećima (Vugrinčić i Silađi, 2008:11). Romi su u Hrvatskoj, kao i u mnogim zemljama u kojima žive prostorno, kulturološki te politički izopćeni i marginalizirani zbog slabe obrazovanosti, neuključenosti u formalne oblike rada te specifičnog načina življenja. Prema Memedi (2015) Romi su zaostali statusom u društvu, načinom obrazovanja, te zdravstvenom i socijalnom skrbi, a znatno su zakinuti mogućnostima očuvanja vlastitog nacionalnog identiteta, zapošljavanja, te političkom zastupljenosti. Zbog nepoznavanja hrvatskog jezika, socijalno i materijalno ugrožene sredine, romska djeca koja ispunjavaju uvjete, u većem broju nisu uključena u odgojno-obrazovni sustav.

Različiti jezik kojim Romi govore te potreba standardiziranja istog, njegova primjena u knjigama, medijima i tisku, a posebice školi, otežava njegovanje tradicijskih vrijednosti i nadarenosti Roma za glazbu i ples. Susrećući se s mnogobrojnim jezicima, običajima i vjerovanjima drugih naroda, Romi su usvajali elemente sredine u kojoj su duže vrijeme živjeli.

Činjenica je da većinsko stanovništvo nedovoljno poznaje ili ne poznaje u potpunosti tradiciju, jezik i umjetnost koja karakterizira Rome. Romima je potrebno uključivanje u društvo i odgojno-obrazovni sustav od najmlađe dobi, prvenstveno naobrazbom roditelja, a zatim sustavnom brigom i podukom počevši s učenjem osnovnih manira i društvenih vrijednosti, te postupnom integracijom u suvremeno društvo. U cijelom

procesu integracije neizostavno je uključiti njihova vlastita narodna obilježja, jer kroz učenje i dijeljenje istih učvršćuje se vrijednost o nacionalnom identitetu, te se eliminira svaki oblik diskriminacije i izoliranja. Stoga je područje odgoja i obrazovanja kroz nastavne programe i redovni sustav školovanja za Rome i o Romima, najvažniji dio tog procesa, kako bi Romi očuvali nacionalni identitet i ostvarili manjinska prava, te stekli ravnopravni status u svojoj svojoj različitosti.

1. PROŠLOST I SADAŠNJOST ROMA

Romi su narod bez domovine i političke organizacije, jasno određena etnička cjelina. Potječu iz Indije koju su napustili prije 10. stoljeća. Prema Hrvatić (2000:253), prvi pisani dokument koji se odnosi na Rome, koji označava zapravo početak seoba, predstavlja djelo perzijskog pjesnika Firduzija koji opisuje kako je šah Bahram-Gur oko 420. godine pozvao 12 000 glazbenika Lura (Roma), dodijelio im zemlju, žito i blago uz obvezu zabavljanja njegova naroda. Uzroci seobe Roma nisu poznati, ali seoba Roma uvjetovana je značajnim promjenama u gotovo svakoj sredini u kojoj su se zatekli.

Međusobno su složan narod koji nikad nije vodio osvajačke ratove. Romi danas žive po cijelom svijetu te su tradicionalno nomadski narod. Podaci govore da većina Roma živi od socijalne pomoći, dok je oko 90% pripadnika romske nacionalne manjine nezaposleno (Memedi, 2015). Romi danas žive kao "starosjedioci" u stalnim naseljima, stila izgrađenog u stalnom sukobu između izolacije i asimilacije.

1.1. Migracije Roma

Romi su oduvijek živjeli nomadskim životom te se teško prilagođavaju svakodnevnom lokalnom okruženju. No, evidentno je da je lokalnim zajednicama još teže prilagoditi se Romima. Ne postoji mnogo vjerodostojnih povijesnih izvora koji se bave početkom seobe Roma. Memedi (2015) tvrdi da se i danas često raspravlja o samom postojanju Romskog naroda te njegovom seobom.

Uzroci migracija su bili različiti. Romi su bili izloženi progonima, te su se stoljećima provodile mjere kojima bih ih se protjeralo iz zemlje. Prvi pravac kretanja Roma vodio je prema Afganistanu, Iranu, Armeniji i Turskoj. Drugi pravac se kretao prema jugu kroz Siriju prema Sjevernoj Africi, preko Gibraltara do Europe. Mnogi tvrde da ljudi slični Romima danas žive u Indiji, te da su porijeklom iz pustinske države Radžastana. Romi se u Europi prvi put spominju u Njemačkoj, a ubrzo se pojavljuju u ostatku Europe. Romi od najranijih pojava u Europi nisu bili omiljeni, ni prihvaćeni u društvu. Već su se u Bizantu koristili pogrdni nazivi za Rome (Memedi, 2015). U gradove su

ulazili u dugim karavanama punim žena, djece i prtljage, pješice i na konjima. Sa sobom su donijeli nove tehnike obrade metala.

U raznim pisanim izvorima Romi se još nazivaju „*Cigani*“, „*Gypsies*“, „*Gitanos*“, te mnogim drugim nazivima. Naziv „*Cigani*“ za Rome je bio i ostao neprihvatljiv jer se smatra pogrdnim nazivom koji ih omalovažava te se odnosi na stereotipe koji se vežu za Rome. Romi su vlastitom narodu sami nadjenuli ime, koje znači – *Čovjek* (Memedi, 2015:12). Naime, naziv „Romi“ postao je standardan, jer potječe iz naziva „*romani chiba*“ (pl.Roma) i znači čovjek, koji se konvencijom koristi u službenoj terminologiji u Europi i Indiji, a značajno je naglasiti da su ga prihvatile međunarodne i nacionalne asocijacije Roma u cijelom svijetu.

Romima su seobe bile sastavni dio života i način preživljavanja. Dolaskom u Europu, način života im se nije značajno promijenio, te se migracijski procesi i dalje nastavljaju. Međutim i dalje je najčešće u uporabi u svakodnevnom govoru ime koje se koristilo od doseljenja Roma u Europu do danas „Cigani“ u različitim jezičnim varijantama, ovisno o državi u kojoj obitavaju: Tsigane (Francuska), Zigeuner (Njemačka), Zincali (Španjolska), Tigani (Rumunjska), Ciganos (Portugal), Ciganyok (Mađarska), Zingari (Italija), Ciganas (Litva)...

1.1.1. Popisno kretanje Roma

Prvi popis stanovništva Republike Hrvatske je proveden nakon Drugoga svjetskog rata 1948. godine, te se od tada može konkretnije pratiti broj Roma u Hrvatskoj. Prije popisa, broj Roma u Hrvatskoj se zasnivao samo na pretpostavkama na temelju vjere, etničke pripadnosti ili materinskog jeziku. Broj popisanih Roma 1948. godine je bio 405. Zbog kasne obrade podataka ili zbog pogrešaka pri popisivanju stanovništva, 1961. godine je popisano 313 Roma, za razliku od 1953. godine kada je popisano 1.261 Rom (Štambuk, 2005:37). Nakon 1961. godine broj Roma raste, što je vidljivo u Tablici 1.

Tablica 1. Broj i udio Roma u popisu stanovništva Republike Hrvatske u razdoblju od 1971. do 2011. godine

Godina popisa	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
Broj Roma	1257	3858	6695	9463	16975
Udio u ukupnom stanovništvu	0.03%	0.08%	0.14%	0.21%	0.40%

Izvor: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013). *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.: Stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, vjeri i materinskom jeziku*

Na popisu stanovništva iz 2001. godine popisano je 9463 Roma, što je činilo 0.21% ukupnog stanovništva Hrvatske. Prema posljednjem popisu izvršenom 2011. godine, 16975 osoba izjasnilo se kao pripadnik romske nacionalne manjine, čime je udio Roma u ukupnom stanovništvu Hrvatske iznosi svega 0.40%. Ovdje treba naglasiti da mnogi pripadnici romske manjine nisu sudjelovali u popisu stanovništva, a znatan broj ih se nije izjasnilo kao Rom već kao pripadnik neke druge manjine ili zajednice.

1.1.2. Migracijska obilježja

Prema Štambuk (2005), analizom popisa stanovništva iz 2001. godine zapažen je podatak da manje od trećine ukupnog broja Roma živi u istom naselju od rođenja. Najveći broj takvog stanovništva zabilježen je u Međimurskoj i Varaždinskoj županiji. Znatan broj pripadnika romske zajednice se doselio u Zagrebačku i Istarsku županiju iz drugih krajeva Hrvatske ili drugih država, a znatan udio doseljenih Roma iz inozemstva je zabilježen i u Primorsko-goranskoj županiji.

1.2. Romi u Hrvatskoj

Prvi Romi dolaze u Hrvatsku u razdoblju od 10. do 14. stoljeća preko Male Azije i jugoistočne Europe. Pripadali su nižem ili srednjem gradskom sloju, te su živjeli kao ravnopravna skupina s ostalim stanovništvom. Bavili su se tradicionalnim romskim obrtima i glazbom. Dolaskom u Hrvatsku, Romi su bili dobro prihvaćeni, te su se

uspješno prilagođavali okruženju. To je pogodovalo procesu asimilacije osobnih imena i životnih okružja (Memedi, 2015).

Sredinom 60-ih godina prošlog stoljeća počinje se uviđati težak socijalni položaj Roma u Hrvatskoj. Trajno se ustraje u poboljšanju teških materijalnih, stambenih i higijenskih uvjeta u kojima su živjeli, većinom organiziranim aktivnostima Centara za socijalni rad. *„Posljedice su vrlo ozbiljne u vidu nezaposlenosti, maloljetničke delinkvencije, asocijalnih pojava u obitelji, alkoholizma, izbjivanja te zanemarivanja i zlostavljanja djece. Romska nacionalna zajednica u Republici Hrvatskoj nije ostvarila cjelokupni doseg prava prema Ustavu Republike Hrvatske i Ustavnom zakonu o ljudskim pravima i slobodama te pravima nacionalnih zajednica i manjina* (Memedi, 2015:15). Postoji više razloga, a neki od njih su teškoće u određivanju točnog broja Roma u Hrvatskoj, županijama i općinama, te relativno kasno formiranje romske nacionalne zajednice.

Pojedine kategorije Roma žive u izuzetno teškom položaju, u nehigijenskim naseljima bez struje i vode, bez sanitarnih prostorija, u višečlanim obiteljima, različitih generacija. Teško žive prvenstveno stare i bolesne osobe bez ikakvih mjesečnih primanja i adekvatne zdravstvene skrbi. Život unutar romskih naselja je težak, pogotovo za one obitelji koje ni na jedan način ne mogu osigurati minimum kvalitetne prehrane za svoja kućanstva. Činjenica je da velik broj djece nije cijepljeno, brojne osobe nemaju zdravstveno osiguranje, a zdravstvena zaštita je cijeloj zajednici vrlo slaba. Radi svega toga, velik broj Roma su korisnici socijalne pomoći koja ne zadovoljava stvarne potrebe njihovih obitelji, pa se često, u potrazi za poslom, što uključuje i djecu, bavi sitnom preprodajom i prošenjem.

Romi su prostorno raspršeni na gotovo cijelom području Hrvatske, zastupljeni u svim županijama, a najmalobrojniji su u Krapinsko-zagorskoj, Virovitičko-podravskoj i Zadarskoj županiji. Najviše Roma, prema popisu stanovništva, ali i prema izjavama romskih udruga i organizacija, je u Međimurskoj županiji. Međimurska županija je ujedno jedina županija koja je imala 1% romskog, od ukupnog broja stanovništva. Podatak da je 2001. godine popisano 171 romsko naselje, za razliku od 1991. godine, potvrđuje da se u pojedinim naseljima Romi izjašnjavaju kao Hrvati ili pripadnici neke druge manjine. Jedino naselje u kojemu je popisano više od 1.000 Roma bio je Grad Zagreb sa 1.406 stanovnika romske narodnosti (Štambuk, 2005).

1.3. Integracija Roma

Položaj romske nacionalne manjine u Hrvatskoj je često marginaliziran, pa se na razini države donose različiti programi radi poboljšanja uvjeta življenja i boljeg uključivanja Roma u društvenu zajednicu, uz brigu za očuvanje vlastite osobnosti i identiteta. Međutim, Romi ne predstavljaju ravnopravne i relevantne osobe u društvu u kojem se nalaze. Autohtona su nacionalna zajednica koja je sačuvala neke od svojih kulturnih vrijednosti i tradicije. I dalje je prisutan stav za ljude koji nisu dio romske zajednice, biti Rom znači biti neobrazovan, lažljiv, lopov, prljav te ne poštivati zakone zemlje. Navedeni čimbenici su međusobno povezani i stvaraju određeno društveno okruženje iz koje romske obitelji ne mogu izaći bez značajne pomoći.

U Hrvatskoj postoje predrasude u velikoj mjeri i ksenofobni stavovi prema Romima. Sami Romi navode da se susreću s negativnim, ali i s pozitivnim stavovima ostalih stanovnika države. Međutim većina Roma osjeća da ih članovi društva gledaju negativno i da su diskriminirani (Memedi, 2015). Unatoč pomacima u poboljšanju životnog položaja Roma, Romi imaju najteži socijalni položaj s visokim stupnjem isključenosti. Životni standard Roma koji nisu očuvali nacionalni i kulturni identitet je značajno bolji. Oni žive integrirano s ostatkom stanovništva (Memedi, 2015). Romima je potrebna podrška u svim životnim aspektima jer integracija Roma s posljedicom gubitka kulturnog identiteta nije održivo rješenje njihovog problema.

2. SASTAVNICE ROMSKOG IDENTITETA: ODGOJNO-OBRAZOVNE VRIJEDNOSTI

Autorica Štambuk (2005) je provela istraživanje života romske zajednice u Hrvatskoj, s namjerom da sami Romi izdvoje obilježje koje, po njihovom mišljenju, najbolje opisuje Rome kao posebnu etničku i društvenu skupinu. Obilježja koja su navedena u tom istraživanju odnosila su se na temelju tradicionalne romske kulture – na folklor, obrte, običaje, siromaštvo i jezik. Romi su sebe, kao društvenu skupinu dominantno doživjeli kroz obilježje siromaštva (53%), a slijedili su ga običaji (17%), folklor (13%) i jezik (11%). Obrti su ostvarili udio od 4%. Siromaštvo kao dominantna posebnost romske populacije je istaknuto u šest županija od njih osam. U najvećoj mjeri je izraženo u Varaždinskoj županiji. Siromaštvo se najviše očitava kod mladih generacija i to kod osoba do 39 godina. U navedenom istraživanju se zaključuje da je ova dob Roma opterećena problemima roditeljstva i brigom za starije članove zajednice, dok stariji ističu vrijednosti romskih običaja i folklor, a važnost bogatstva i raznolikosti jezika je izražena kod najmlađe skupine Roma. Utvrđeno je da mladi, za razliku od starih pripadnika romske zajednice daju značaj komunikaciji, kroz jezik i iskustvo siromaštva, dok stari opisuju vlastitu etničku skupinu pomoću tradicijske baštine.

2.1. Jezik Roma

Jezik je jedna od temeljnih odrednica etničkog identiteta svakog naroda. Romski jezik je skupina različitih dijalekata. Razlog tomu je skupljanje riječi i jezičnih oznaka različitih naroda među kojima su Romi živjeli (Memedi, 2015). Romima, kao naciji bez zajedničkog teritorija i povijesti, jezik je ključni element nacionalnog identiteta. Jezik je sačuvan unatoč malom broju pisanih dokumenata. Većina Roma govori neku od inačica romskog jezika, koji je blizak indoeuropskim jezicima i Sanskrtu. Smatra se, da Romski jezik, pripada grupi centralno indijskih jezika. Romski jezik prima utjecaje slavenskih jezika u isto vrijeme kada se i prvi Romi pojavljuju u Srbiji i Hrvatskoj. Svi su Romi višejezični i njihov vlastiti jezik se brzo gubi. Romski jezik nije standardiziran niti ima svoju abecedu, tom jeziku je potrebna normalizacija, standardizacija i kodifikacija. Glavni faktor koji sprječava standardiziranje Romskog jezika je

nepismenost romskog naroda (Memedi, 2015). Unatoč navedenim činjenicama, rast broja Roma u Hrvatskoj uzrokovao je i povećanje broja govornika romskog jezika, što je vidljivo u Tablici 2. Romi su jedan narod koji govori dva jezika, uz *bajaško-rumunjski* ujedno i *romani chib*.

Tablica 2. Broj i udio govornika romskog jezika kao materinskog u razdoblju od 1991. do 2011. godine

Godina	1991.	2001.	2011.
Broj govornika	7.657	7.868	14.369
Udio u ukupnom stanovništvu	0.16%	0.18%	0.34%

Izvor: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013). *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.: Stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, vjeri i materinskom jeziku*

Jezik Roma pripada indijskoj grani jezika kojem je pripao golem broj stranih riječi zbog skitalačkog života i stalnih selidba. Jezik većinom ima iste glasove kao i hrvatski jezik osim određenih grlenih glasova. Postoje dva roda (muški i ženski), jezik ima osam padeža, a posuđenice iz drugih jezika imaju posebnu deklinaciju (Vugrinčić i Silađi (2008).

2.1.1. Dijalekti

Romi se mogu pronaći svugdje u svijetu, no najveća gustoća Roma je u Istočnoj Europi. U zemljama poput Slovačke, Mađarske, Rumunjske, Bugarske i Srbije Romi govore mnoge dijalekte koji se dijele na dijalekte pod jakim utjecajem rumunjskog, na karpatske dijalekte, te dvije posebne grupe balkanskih dijalekata. Karpatske dijalekte govore u Češkoj i Slovačkoj.

Kako ističe Štambuk (2005:33) „prvi od dvaju balkanskih dijalekata se zove „Arli“ odnosno „Erlī“, te se govori u Rumunjskoj, Srbiji, Hrvatskoj, Kosovu i Albaniji. Druga grupa balkanskih dijalekata je pod velikim utjecajem grčke fonetike i rječnika, te se bitno razlikuje od dijalekata „Arli“. „Limba d'bajaš“ je za naziv za jezik kojim govore Romi

Bajaši u Hrvatskoj. Navedeni jezik nije Romski jezik nego arhaičan rumunjski govor koji je razvio osobnosti zahvaljujući prostornoj odvojenosti. Govor su Romi Bajaši preuzeli tijekom ropstva u Rumunjskoj, te su ga donijeli na prostore gdje danas žive. Bili su primorani govoriti rumunjski jezik pod prijetnjama fizičkog uklanjanja jezika, a s vremenom su ga prenijeli na mlađe naraštaje“.

2.1.2. Književnost

Istraživači i jezikoslovci krajem 16. i početkom 17. stoljeća prikupljali su i zapisivali usmenu romsku književnost. Zanimanje europskih jezikoslovaca i istraživača za romski jezik omogućilo je analizu fonološkog sustava, sintakse i etimologije romskoga jezika. Rezultati upućuju na zaključak da Romi potječu iz sjeverozapadne Indije (Štambuk, 2005).

Miguel de Cervantes je pripovijetkom „*Cigančica*“ prvi puta u svjetsku književnost zapaženo unio romsku tematiku, te je time nadahnuo mnoge europske pisce. Ion Budai-Deleanu je autor glasovitog rumunjskog epa „*Ciganijada*“. Za oba autora se smatra da su romskog podrijetla, no pripadnici su zemalja u kojima su rođeni i jezicima na kojima su pisali (Štambuk, 2005).

2.2. Društvo i obitelj

Članove romske obitelji čine uža i proširena obitelj, a u mnogim slučajevima obitelj se podudara s pojmom zajednice. Svakom Romu, obitelj je temeljna vrijednost, te je stoga, pojedinac manje važan (Memedi, 2015).

Svim Romima je značajno da se žene odnosno udaju vrlo mladi. Obitelji su im velike, s mnogo djece.

Romi smatraju muškarca odgovornim za svoju obitelj, značeći da za svoju obitelj mora raditi, stvarati i o istoj skrbiti. Žene su smatrane vjernima, časnim i poštovanim. Činjenica je da žene imaju podređen položaj u romskoj zajednici, ali Romkinje imaju vrlo važnu ulogu u tradicionalnoj romskoj obitelji, u kojoj nadopunjuju ulogu muškarca.

Monogamija je kulturno obilježje Roma, dok su poligamija i nevjera oblici ponašanja prihvaćeni vanjskim utjecajima. Dijete je čast cijeloj obitelji, te udajom ili ženidbom, i samim time, promjenom obiteljske grupe, ono nastavlja predstavljati obitelj iz koje potječe (Memedi, 2015:45).

Odgaj djece je briga cijele obitelji. Djeca i roditelji žive zajedno, ponekad i tri ili četiri generacije istodobno i njihova se socijalizacija odvija unutar velike zajednice kojom je osigurana povezanost, kontinuitet i sigurnost. Društvena solidarnost drži sve članove obitelji na okupu. Oni koji nisu sklopili brak ostaju živjeti s roditeljima, dok se za djecu bez roditelja uvijek skrbi netko iz obitelji. Moderan čovjek ne poznaje ovakva pravila patrijarhalnog tog društva koje je od posebnog značaja, te se zgraža nad elementima društva čiju dinamiku i svrhu ne poznaje (Memedi, 2015:46).

2.2.1. Romska kućanstva

Prema podacima do kojih je došla autorica Štambuk (2005:41) u Hrvatskoj je 2001. godine bilo zabilježeno 2.099 kućanstava u kojima je živjelo 10.548 osoba romske narodnosti. Iz tog popisa vidljiv je podatak da je te godine u kućanstvima popisano 9.430 Roma i 1118 neromskoga stanovništva. Od ukupnog broja romskih kućanstava, na Međimursku županiju i na Grad Zagreb, popisano je 48% takvih kućanstava. Zadnjim popisom stanovništva 2011. godine utvrđen je veći broj od 16.975, iako prema neslužbenim podacima Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH, u Hrvatskoj trenutno živi 30.000 do 40.000 Roma, što opet potvrđuje činjenicu o tome da se i dalje velik dio ne izjašnjava kao Romi.

2.2.2. Rođenje djeteta

Romska obitelj je brojna, prosječno ima četvero i više djece. Prema običajima, žena dok je trudna, ima pravo na svaku vrstu pažnje te joj se ne dopušta raditi teške fizičke ili kućanske poslove. Žene su prije rađale u kući, u svakom naselju bi postojala žena koja je znala pomoći pri porodu. Dijete bi po porodu bilo okupano i zamotano, a rodilja

bi bila savjetovana kako se ponašati, te što raditi. Ukoliko bi roditelj živjela sa svekrvom, svu brigu oko djeteta bi preuzela ona.

Prema Memedi (2015:47), dijete, nakon što se rodi, bilo bi darovano kovanicama kako bi bilo snažno poput željeza, na glavu bi se stavljala crvena krpa i povezivao se crveni konac protiv uroka. Dijete bi bilo dojeno desnom dojkom, jer se desna strana smatra ispravnom stranom, u želju da mu djetinjstvo bude sretno. Postojao je period koji se naziva „babinje“ u kojem majka nije izlazila van s djetetom nakon zalaska sunca niti se dječja garderoba ostavljala preko noći vani, 40 dana nakon poroda, zbog vjerovanja da za dijete nema lijeka razboli li se za to vrijeme. Običaj davanja imena djetetu po bakama ili djedovima izumire, te se danas pretežno biraju suvremena imena.

2.2.3. Krštenje

Krštenje je u romskoj kulturi iznimno važan običaj. Prije ceremonije dijete se smatra „nečistim“ te da uopće ne postoji. Krštenje se obavlja u prisutnosti kuma i kume čije je uloga od velikog značaja za cijelu obitelj. Prema tradiciji kum i kuma su pravi roditelji djeteta jer dodiruju dijete prilikom krštenja te ga po vjerovanju, čine čovjekom.

U prošlosti bi krštenje započelo od obilnog potapanja u vodi, po mogućnosti tekućoj. Poslije bi se djetetu dalo tajno ime koje je trebalo prevariti „zle duhove“. Tijekom krštenja roditelji bi djetetu nadjenuli tri imena: tajno ime, jedno ime za suplemenike te jedno ime za knjigu rođenih i za sve ostale vrste dokumenata. Majka i novorođenče su u zajednici jednako uvaženi. Otac bi krštenje potomka proslavio veseljem i čašćenjem s obitelji i rodbinom. Kod Roma koji su pripadnici islamske vjeroispovijesti danas se prilikom krštenja u kući obrezuju, dok se kod pripadnika pravoslavne i katoličke vjeroispovijesti djeca krste u crkvama. Memedi, 2015).

2.2.4. Kumstvo

Narodna vjerovanja i običaji se temelje na staroj narodnoj izreci koja glasi „kumstvo se ne odbija.“ Kum se u romskim obiteljima smatra članom koji će uvijek biti dio te obitelji, osobu na koju će se dijete moći osloniti u svakom trenutku te osobom koja ga neće

izdati. Romima kumstvo predstavlja svetinju, te kum ima posebno mjesto za obiteljskim stolom na svim proslavama. Postoje vjerovanja da odbijanje kumstva donosi usamljenost do kraja života, te da osoba koja je odbila kumstvo nikada neće imati pravog prijatelja, ili primjerice da takva osoba neće moći osnovati vlastitu obitelj“ Memedi, (2015:49).

2.2.5. Običaji udaje

Svadbeni običaji ovise o obiteljskoj vjeroispovijesti te se razlikuju od države do države, i od grada do grada. Sve troškove svadbe snosi mladoženja i njegova porodica. Po tradiciji, roditelji smatraju da su djeca spremna za brak, tada kada spolno sazriju, odnosno kada uđu u pubertet. Roditelji, svojoj djeci nalaze supružnika koji su po njihovom mišljenju najpogodniji i najbolji za sklapanje bračne zajednice. Djeca su primorana u brak stupiti veoma mlada. Rano sklapanje braka opravdava se zaštitom ženske djece, odnosno opravdava se time da su djevojke dobro i primjereno udane. Mladoženjin otac šalje posrednika koji se druži s obitelji djevojke za koju on smatra da je dobra njegovom sinu, da ima dobar ugled i poštovanje svoga oca. Obje obitelji utvrđuju da nisu u rodu i da u obiteljima nema nikakvih nasljednih bolesti, te se raspituju o financijskom stanju one druge.

Prosidba broji niz običaja koji se prenose s generacije na generaciju, te se primjenjuju i danas. Kupovina žena je imala je jak utjecaj na određena romska plemena, te su ista izolirana od onih koji nisu prakticirali kupovinu nevjesta. Cijena nevjeste je ovisila o njenoj ljepoti, radišnosti i imovnom stanju obitelji (Memedi, 2015).

Danas postoje dogovoreni brakovi iako se mladenci već poznaju. Roditelj mladoženje započinje dogovor o prošnji, te nakon pristanka mladenkinih roditelja slijedi dogovor oko miraza i poklona. Mlada je obično svečano odjevena u tradicionalnu romsku nošnju „dimije“. Mladoj se daje zaručnički prsten, te se razmjenjuju pokloni u vidu nakita i svečane odjeće. Cijeli događaj je praćen glazbom.

Romska svadba traje tjedan dana. Dan vjenčanja je najčešće subota, istog dana dolaze rodbina i prijatelji. Za svadbu se nosi novi nakit. Svadba kod mladoženje počinje jedan dan ranije. Dolaze glazbenici, plešu se kola, a glazba se bogato daruje novcem.

Mladenka je na svadbi odjevena u bijelu vjenčanicu, te je pokrivena crvenom ukrašenom maramom, a oko struka je opasana crvenom vrpcom.

Običaji se razlikuju ovisno o pripadnosti Roma određenim grupama. Jedan od običaja je da se mladenki napravi pogača pri ulasku u kuću, ili, primjerice, kumova zdravica za vrijeme koje uzima sol i kruh te ih polaže na koljena mladenaca dok oni kleče (Memedi, 2015).

2.3. Vjerovanja

Romi prihvaćaju vjeru zemlje u kojoj žive. Kroz povijest se kod Roma očuvalo vjerovanje u dobre i zle duhove te uroke. U gradu Sintes-Maries-de-la-Mer na jugu Francuske odvija se hodočašće u svibnju na kojem se okupljaju Romi (Vugrinčić i Silađi, 2008).

2.3.1. Religija

Smatra se da Romi nemaju vlastitu vjeru, niti da pripadaju određenoj vjerskoj zajednici ili religiji. Unatoč vjerovanjima Romi su izrazito duhovan i jako religiozan narod. Oduvijek su bogobojažljivi te su oduvijek vjerovali u Boga. Romi su, kao što su poprimili jezike prostora na kojima su se zatekli, poprimili i prilagodili se religijama naroda s kojima su živjeli. Dakle, na izbor vjere Roma je utjecao isključivo geografski položaj (Memedi, 2015).

Romi se kao pripadnici različitih vjeroispovijedi izjašnjavaju katolicima, pravoslavicima, a mnogi Romi su muslimani. Smatra se da Romima vjera nije osobito važna pa često prihvaćaju dominantnu religiju sredine u kojoj žive te joj dodaju elemente svojih tradicijskih vjerovanja i kao takvu je prakticiraju.

2.3.2. Đurđevdan

Đurđevdan je izvorno praznik kojim su Romi obilježavali završetak zime i povratak proljeća. Osim Roma, Đurđevdan obilježavaju Arapi i Kršćani. Potječe od poganskog božanstva proljeća i plodnosti koji se zove „*Hader – Zeleni*“. Po kršćanskom vjerovanju tog dana se ljudi prisjećaju svetog Jurja, obilježava se 23. travnja, te ga je narod prihvatio kao pravi početak proljeća.

Đurđevdan je jedan od najvažnijih i najvećih romskih blagdana, a slave ga Romi u cijelom svijetu, bez obzira na vjeroispovijest. Uoči praznika, koji se obilježava 6. svibnja, po običaju se raznim biljkama ukrašava ograda, ulazna vrata i prozori. Pletu se vijenci od „đurđevskog cvijeća“ koji se stavljaju na ulazna vrata. Kod nekih Roma, ti vijenci stoje na vratima cijelu godinu, sve do sljedećeg Đurđevdana.

Romi su oduvijek pridavali veliki značaj praznicima i blagdanima, te ih obilježavali na razne načine. Đurđevdan koji se smatra granicom između ljeta i zime prati najviše običaja i magijskih obreda koji su se odvijali zbog zaštite, zdravlja i plodnosti. Rituali su simbolizirali obnavljanje života, te je prisutan kult cvijeća (Memedi, 2015).

2.3.3. Božić

Uoči Badnjaka kojeg Romi katoličke vjeroispovijesti obilježavaju 24. prosinca, a pravoslavne 6. siječnja, odlazi se u šumu, te se donosi badnje drvo, kupuje se više vrsta voća, te se donosi slama koja se prostre po kući. Badnje drvo je smatrano jednim od najvažnijih elemenata vezanih za badnju večer i Božić. Slama je po vjerovanju prizivala duše koje je okupljala na gozbi. U kutove sobe se bacaju orasi kao hrana pokojnicima. Orahovo drvo se smatra povezanim s dušama umrlih, te da su orasi njihova omiljena hrana (Memedi, 2015).

3. ROMSKA GLAZBA – TRAG U KULTURNOM PROSTORU

Boraveći u raznim krajevima svijeta, Romi su prihvaćali i usvajali glazbene osobine svih sredina u kojima su obitavali. Mijenjali su glazbu, te pridodavali vlastita obilježja već usvojenim melodijama. Glazbeni repertoar su prilagodili publici vodeći računa o zadovoljavanju različitih glazbenih ukusa. Teško je utvrditi izvore i vjerodostojnost pjesama zato što su Romi mnoge pjesme komponirali, a isto su tako mnoge pjesme preradili. Pjesme nikada nisu zapisivali, nego su ih uvijek izvodili po sluhu i prenosili ih generacijama. Među prvim autorima, Pongrac (2003) je uspio sakupiti ponešto iz bogate, ali slabo poznate i istražene glazbene kulture pod nazivom „Gjelem, Gjelem“- zbirka ciganskih ili romskih pjesama i melodija s pregledom povijesti i glazbe Roma“ i na taj način osigurao i sačuvao od zaborava dio romske kulture.¹

Romi nemaju *zajednički glazbeni jezik* i *zajedničku melodijsku riznicu*, romska narodna glazba postoji, ali uglavnom je različita u svakoj zemlji, i prikazuje mnoge značajke zajedničke s lokalnom narodnom glazbom i povezanost između različitih glazbenih tradicija.

Romi su oduvijek samouki glazbenici koji su svoje umijeće prenosili s koljena na koljeno. U mnogim zemljama su poznati kao profesionalni glazbenici. Većina romske glazbe sastoji se od improvizacije jednog glazbenika dok ga prati glazbeni sastav. Glazbala kojima se služe su pretežno žičana, točnije gudačka. U današnje vrijeme Romi su skloniji modernim i električnim instrumentima kao što su harmonika, klavijature, saksofon i klarinet, a mnogi se glazbeno obrazuju i usavršavaju.

Govori se da Romi najljepše sviraju za svoju dušu. Glazba im ne predstavlja samo izvor materijalnih prihoda, nego lijek za svu bol koja ih prati i bijeg od turobne stvarnosti (Memedi, 2015).

Romsku glazbu obilježava naglašen, strastven i dinamičan ritam, improvizirano uplitanje s mnoštvom različitih ukrasa te jaka emocionalna izražajnost. Za Rome njihova glazba ima veliku umjetničku vrijednost, jer su pjesme prožete s puno života, prigušenog bola, te s puno slobode u načinu sviranja i izvođenja. Vještina sviranja

¹ Zbirka „Gjelem, Gjelem“ je podijeljena u dvije cjeline: u prvoj su tekstovi i note romskih pjesama sistematiziranih geografski (mađarske, rumunjske, orijentalne, španjolske i ruske pjesme). U drugoj su cjelini tekstovi o romskom nazivlju i jeziku, povijesti Roma te njihovoj glazbi (utjecaji, karakteristike, repertoar, stilovi)

instrumenata, te njeno prenošenje s koljena na koljeno je romska tradicija, a vještina muziciranja i pjevanja je postala jedno od najvažnijih obilježja romskog naroda (Rumbak, 2007:84).

Za romski narod, sviranje se ne bi trebalo smatrati zanatom, već općim darom cijelog naroda kojeg svi posjeduju, unatoč plemenskim razlikama. *Zurle, daire, bubnjevi*, te razni *puhački* i *žičani instrumenti* se javljaju kao tradicionalni instrumenti.

Stručnjaci ističu da je romska glazba utjecala na bliskoistočnu glazbenu tradiciju, flamenco i jazz. Begić (2015) tvrdi da je bogatstvo folklor, poezije i umjetnosti španjolske Andaluzije potaklo doseljene Rome da upijajući različite utjecaje i dodaju nešto svoje, originalno, drugačije, nakon čega je stvoren novi fenomen poznat kao *pjevani flamenko* (Cante flamenco) koji nije bio ni romska glazba ni andaluzijski folklor, već oboje.

Velik broj poznatih kompozitora, primjerice Franz Liszt, Georges Bizet, Giuseppe Verdi i Sergej Rahmanjinov nalazili su inspiraciju unutar tradicionalne romske glazbe (Rumbak, 2007).

U pojedinim državama, ističe Begić (2015), romska glazba je poistovjećena s nacionalnom glazbom i folklornim izričajem (Mađarska, Španjolska, Rumunjska, Grčka, Turska) i time postala svjetski glazbeni fenomen, te se može reći da su pojedini glazbeni žanrovi nastali iz izvorne romske kulture usvajanjem zatečene narodne glazbe domicilnog stanovništva pojedinih zemalja u koje su se Romi doselili.

Romska glazba je raznovrsna i komplicirana po svom porijeklu i funkcijama u društvu balkanskih naroda. Romi su, uz urođeni talent, odlični poznavatelji mnoštva glazbenih stilova. Velik broj romskih glazbenika koji sviraju umjetničku glazbu, te oni koji su izuzetnim talentom izborili visoko mjesto u široj zajednici svira bez nota jer nisu glazbeno obrazovani, te se oslanjaju na sluh.

Najvažnije svojstvo romske glazbe je sama sposobnost uključivanja elementa svih glazbenih vrsta bilo kojih teritorija kojima su Romi prošli, te zvučanje istih kao prirodni dio vlastitog nasljeđa.

Mađarski Romi imaju dvije vrste pjesama: *polagane pjesme* - pjesme za slušanje (hallgató nóta) slobodnog tempa uz jednoglasje i *plesne pjesme* (pattogós nóta) najčešće u dvodobnoj mjeri (rijetko u trodobnoj ili šesterodobnoj) i uglavnom su

višeglasne. Pri tome posebno mjesto zauzima ples csárdás kojega su popularizirali brojni romski violinski virtuozii 20. stoljeća (Begić, 2015).

U novije vrijeme, u Hrvatskoj glazba kod Roma se javlja kao zanatski proizvod, a ne kao zaštita kulturne baštine. I sami Romi su svoju glazbu podredili prema potrebama i ukusu okoline. Romska glazba je postala izuzetno popularna i slušana kod neromskog stanovništva.

U nastavku je primjer glazbene kulturne vrijednosti romskog naroda, notni zapis pjesme koja opisuje povijest Roma, *Dželem, Dželem* (hrvatski *Idem, Idem*). Obradivši narodnu melodiju, napisao ju je i uglazbio romski glazbenik Žarko Jovanović 1949. godine. S obzirom na raznolikost romskog jezika, poznata je i pod imenima: *Gyelem, Gyelem, Dzelem, Dzelem, Dželem, Dželem, Djelem, Djelem, Ъелем, Ъелем, Џелем, Џелем, Джелем, джелем, Opré Roma* i *Romale Shavale*.

Skladba je prihvaćena himnom svih Roma na Svjetskom kongresu Roma koji se održao od 08.-12. travnja. 1971. godine u Londonu, nakon čega se 08. travnja obilježava kao Svjetski dan Roma.

The image shows a musical score for the song "Dželem, dželem" (PUTUJEM, PUTUJEM). The score is written in G major (one sharp) and 4/4 time. It is marked "UMERENO LAGANO". The melody is written on a treble clef staff. The lyrics are: "Dže-lem, dže-lem, lun-go - ne dro-me - a. — ma-la - di -lem šu-ka - re ro-me-a, — aj. — aj. — Ro - ma - len, aj. csa - va - len." The score includes various chords such as em, E, H, Fis7, H, H7, am, G, E7, and E.

Izvor: Alijević, M. (1978). *Đilaben, Bašalen, Romalen*. Knjaževac: NOTA, str. 8.

Slijedi tekst na romskom i hrvatskom jeziku:

Dželem, dželem, lungone dromea

Maladilem šukare Romea

A Romale katar tumen aven,

E tsarensa bahktale dromensa?

A Romale, A Chavale

Vi man sas ek bari familiya,

Murdadas la e kali legiya

Aven mansa sa lumniake Roma,

Kai putaile e romane droma

Ake vriama, usti Rom akana,

Men khutasa misto kai kerasa

A Romale, A Chavale.

Idem, idem na daleki put

I upoznajem sretne Rome

O Romi odakle ste,

Sa šatorima pokraj sretnih puteva?

O Roma, O narode romski

Imao sam nekada veliku obitelj,

Ali Crne legije su ih ubile

Podžite sa mnom Romi iz cijeloga svijeta

Za Rome su putevi otvoreni

Sada je vrijeme, ustanite Romi svi,

Dići ćemo se visoko ako se potrudimo

O Roma, O narode romski.

4. OBRAZOVANJE KAO TRAJAN PROCES

Romi u Hrvatskoj, kao i u drugim zemljama Europe u kojima žive, su najviše marginalizirana grupa, odnosno nacionalna manjina. Nemaju nikakvu društvenu moć, žive izolirano, društvo broji mnoštvo predrasuda prema njima, te ne pokazuje interes za njih niti njihove probleme. Pomoć im najčešće ukazuju romske udruge i razne nevladine organizacije.

Nemogućnost ili nedostatak samog obrazovanja je posljedica i uzrok materijalnog položaja Roma. Siromašne obitelji ne mogu materijalno pokriti troškove školovanja svoje djece i time se siromaštvo prenosi na nove generacije. Zbog navedenog problema veliki broj djece napušta redovno i više školovanje, te su prisiljeni privređivati s ostalim članovima obitelji. Kod Roma su pripadnice ženskog spola najviše ugrožene jer nizak stupanj obrazovanja onemogućava kvalitetan način života, vođenja kućanstva, odgoja djece, ostvarivanja prava, te utječe na sve domene života. Problem nije isključivo u financijskim mogućnostima. Veliki broj djece ostaje posve nezbrinuto, ili se o njima brinu starija djeca dok im roditelje rade. Djeca žive bez didaktičkih sredstava, školskog pribora i igračaka. Nedostatak adekvatne rane stimulacije, nepripremljenost za početak školovanja i nepoznavanje jezika uz nedostatak potrebnih znanja i manira u najranijem uzrastu značajno određuje sudbinu velikog broja romske djece koja u većini slučajeva u obrazovni sustav ulaze s neravnopravne pozicije u odnosu na drugu djecu, ili uopće ne započinju školovanje.

Osnovno obrazovanje je obavezno po zakonima Republike Hrvatske, no postotak romske djece koja se upisuju na osnovno školovanje je izuzetno mali, oni koji i započnu školovanje rano ga napuštaju. Prema Rumbak (2007), znatan broj romske djece neredovito polazi školu, imaju slab uspjeh zbog čega gube motivaciju i samopoštovanje. Razlozi tomu su nepoznavanje jezika, nespremnost za školovanje – odnosno nedostatak predškolskog odgoja, nepostojeća pomoć vlastitih obitelji koja ni sama nema dovoljno obrazovnih kapaciteta, te nedostatak adekvatne i stalne zaštite, te brige nadležnih institucija koji bi ciljano pratili njihov edukativni razvoj i probleme u obitelji koje dovode do nepohađanja ili napuštanja školovanja.

Ranijih godina, radi slabog poznavanja hrvatskog jezika, čestog izostajanja iz škole, slabih materijalnih uvjeta i socijalnog statusa manji broj romske djece je smještan u

škole namijenjene djeci s posebnim potrebama. Ovakve ustanove su postale škole za romsku djecu koja su ih pohađa zbog raznih oblika zaostalosti i obrazovne deprivacije. Ne postoje službeni podaci o nacionalnoj pripadnosti djece u ovim školama, no neki izvori navode da su 30% do 50% polaznika istih pripadnici romske nacionalne manjine (Rumbak, 2007). Međutim, činjenica je da navedene ustanove osiguravaju svim polaznicima pa i Romima obroke, udžbenike pa i odjeću što značajno olakšava školovanje djeci i njihovim roditeljima. Iako se romska djeca osjećaju sigurno i neugroženim u ovakvoj okolini, u ovim se institucijama realiziraju kraći i jednostavniji oblici obrazovnih programa za razliku od redovnih škola, što ih usmjerava na najjednostavnije poslove koji su znatno ispod njihovih stvarnih sposobnosti, te su ujedno i slabo plaćeni niti su cijenjeni na svojim poslovima.

Često se događa da škole s većim brojem romske djece napuštaju druga djeca i nastavnici, a kvaliteta obrazovnog rada je znatno slabija. Nastavno osoblje trpi pritisak zajednice, i obitelji ne romske djece, što utječe na njihovu motiviranost za rad. Činjenica je da romska djeca ne redovito pohađaju nastavu, nisu motivirana i slabo vladaju jezikom na kojem se održava nastava te nemaju adekvatnu pomoć u savladavanju nastavnog gradiva.

4.1. Prava Roma u obrazovanju i na obrazovanje

„Pravo na odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu nacionalnih manjina, Romi i pripadnici nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj ostvaruju u skladu s Ustavom Republike Hrvatske, Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina te Zakonom o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina.“²

"Svatko u Republici Hrvatskoj ima prava i slobode, neovisno o njegovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama. Svi su pred zakonom jednaki."³

² Vlada Republike Hrvatske, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, *Odgoj i obrazovanje*, <https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/ostvarivanje-prava-romske-nacionalne-manjine/nacionalni-program-za-rome/odgoj-i-obrazovanje/391>, 14. kolovoza 2019.

³ Sabor Republike Hrvatske, Ustav Republike Hrvatske, *Članak 14. Ustava Republike Hrvatske*, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_85_2422.html, 14. kolovoza 2019.

Hrvatska je država potpisnica važnih međunarodnih dokumenata koji osiguravaju pravo na obrazovanje nacionalnih manjina, pa tako i Romima. Isto tako, kroz domaću zakonsku regulativu počevši od Ustava Republike Hrvatske, Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Hrvatskoj, Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina te Zakon o suzbijanju diskriminacije, ugradila je i osigurala ta prava svim državljanima podjednako.

Veliki broj Roma ne može ostvariti osnovna građanska prava jer ih niti ne poznaju. U većini slučajeva Romi su polupismeni ili posve nepismeni. Nadležne institucije koje bi trebale štiti prave i interese nacionalnih manjina ih često odbijaju te ne pružaju stvarnu i korisnu pomoć. Položaj Roma je dodatno pogoršan općim osiromašenjem društva. Velik broj pripadnika manjine nikada nije bio trajno niti adekvatno zaposlen, nego su se u većini slučajeva bavili sakupljanjem sekundarnih sirovina, trgovinom te sezonskim poslovima (Rumbak, 2007).

4.2. Organizacija nastave i kompetencije nastavnika

Nastavni kadar na svim razinama obrazovanja od predškolskog odgoja, obrazovanja u osnovnim i srednjim školama, na visokim školama i fakultetima, nema potrebna znanja i kompetencije, nije dovoljno motiviran i nema podršku obrazovnih institucija i sustava za stručno usavršavanje i rad s Romima. Vrlo rijetko poznaju romski jezik i nisu osposobljeni voditi komunikaciju na romskom jeziku. Kvalitetan nastavnik, u multikulturalnom okruženju razredne zajednice, različitih učenika, trebao bi prepoznati, te zadovoljavati individualne potrebe svih učenika, kao i prepoznati njegove mogućnosti i interese. U višekulturnom razredu je nužan profesionalni razvoj i ključne kompetencije svakog učitelja te njegovo razumijevanje za potrebe učenika različitih grupa. Od svih učitelja se zahtjeva otvorenost i fleksibilnost za promjene u paradigmatama odgoja i obrazovanja, ciljevima, sadržajima te metodama nastave i učenja (Mlinarević i sur., 2015). Osim toga, potrebno je kontinuirano raditi na senzibilizaciji nastavnika i njihovoj izobrazbi za rad s romskom djecom

Zbog nedostatka programa rada s djecom/učenicima koji bi pomogli procesu učenja, te neredovne ili nedovoljne dopunske nastave s Romskom djecom, ne realiziraju se nastavni programi u cijelosti. Nastavnici su svjesni da romska djeca u svim uvjetima i okolnostima ne mogu ostvariti jednak stupanj znanja kao druga djeca, snižavaju kriterije ocjenjivanja u nadi motiviranja i djece i zadržavanja istih u obrazovnom sustavu, štiteći pri tome vlastiti profesionalni ugled (Rumbak, 2007).

Obrazovan romski nastavni kadar koji bi mogao vršiti transmisiju romske kulture i motivirati romski zajednicu za obrazovanje je malobrojan. Katedra za romološke studije ne postoji niti na jednom sveučilištu ili fakultetu. Romska kultura je usmenog karaktera, te su sadržaji iste u velikoj mjeri izgubljeni. Nedostatak istraživanja romske tradicionalne i suvremene književnosti, jezika, povijesti i običaja plemena onemogućuje njihovo upoznavanje.

U nastavnim programima i udžbenicima koji ih prate, kao i unutar same nastave rijetki su ili gotovo nikakvi elementi koji sadrže iz romske kulture, a ako ih ima, prikazani su na način koji generalizira stereotipe i predrasude. U nastavnim programima nema sadržaja vezanih za jezik, kulturu i tradiciju Roma, a u fizičkom okruženju nema natpisa na romskom jeziku niti drugih elemenata koji bi ukazali da i oni pohađaju obrazovnu ustanovu (Rumbak, 2007).

U razdoblju od 2013. godine do 2015. godine proveden je projekt „*Unaprjeđenje položaja djece Roma u odgoju i obrazovanju u Baranji*“ Učiteljskoga fakulteta u Osijeku, kao nositelja projekta, te „Udruge romskog prijateljstva Luna“, partnera na projektu, odabranog za financiranje sredstvima Europske unije iz Europskog socijalnog fonda. Opći cilj projekta je bio promicanje jednakih mogućnosti i integracija romske djece u obrazovni sustav Republike Hrvatske. Projekt je ciljano poboljšao osnovno obrazovanje romske djece, posebice stavljanjem naglaska na važnost njihove socijalizacije i integracije u ranome djetinjstvu. Suradnici na projektu su Agencija za odgoj i obrazovanje – Podružnica Osijek, Osnovna škola „Dr. Franjo Tuđman“ te Dječji vrtić „Cvrčak“ iz Belog Manastira. Projekt se provodio 18 mjeseci na području Baranje i grada Osijeka. Održavanje pedagoških radionica u Osnovnoj školi „Dr. Franjo Tuđman“ je bila jedna od aktivnosti u okviru projekta Unaprjeđenje položaja djece Roma u odgoju i obrazovanju u Baranji. Pedagoške radionice održavale su se od 8. do 10. siječnja 2014. godine u Osnovnoj školi „Dr. Franjo Tuđman“ u Belom Manastiru. Teme pedagoških radionica bile su usmjerene na jačanje kompetencija za rad u

višekulturnoj sredini s posebnim naglaskom za rad s učenicima romske nacionalne manjine. Pedagoške radionice vodile su doc. dr. sc. Vesna Bedeković, dr. sc. Ana Kurtović, dr. sc. Silvija Ćurak, Ivana Petanjek, prof., Ivana Šibalić, prof. i Ida Somolanji Tokić, prof. U okviru pedagoških radionica govorilo se o ranom učenju jezika, pomaganju romskim učenicima, nenasilnoj komunikaciji, aktivnom slušanju, kreativnom rješavanju problema, strategijama za razvoj samopouzdanja i strategijama nošenja sa stresom kod djece, pozitivnoj disciplini te prilagodbama u radu s učenicima sa specifičnim teškoćama u učenju.

Unatoč velikim naporima koji se posljednjih nekoliko godina ulažu u uključivanje romske djece u redovno obrazovanje problemi su još uvijek golemi. Kroz pedagoške radionice učitelji i studenti predložili su odgojno-obrazovne aktivnosti koje će pridonijeti socijalizaciji i integracije romske djece i stjecanju jezičnih kompetencija. Potrebno je naglasiti kako su pedagoške radionice ojačale i kompetencije odgojitelja, učitelja i studenata za rad u višekulturnoj zajednici. Niži životni standard Roma, njihov suživot i opći odnos Roma i ostatka društva moraju se uzeti u obzir i mijenjati. Pedagoške radionice su pokazale kako je odgoj i obrazovanje romske djece i njihova integracija od iznimne važnosti kako bi se te razlike smanjile te kako je poželjno i dalje nastaviti sa sličnim aktivnostima kako bi se romskoj djeci pružio bolji život i obrazovanje (Mlinarević i sur. 2015).

Dosadašnji obrazovni sustav nije definirao integrativni pristup obrazovanju niti je razvijao svoje redovne institucije kako bi bile organizacijski i programski prilagođene potrebama djece i obitelji iz grupe s posebnim potrebama, siromaštvom, invaliditetom, kronično bolesne djece i djece iz depriviranih sredina. Romi su posebno ugroženi jer nisu obuhvaćeni niti jednim vidom obrazovanja. Nisu razvijeni programi koji su prilagođeni specifičnim potrebama romske zajednice u cjelini, a nastavni kadar unutar redovnih škola nema saznanja o problemima, jeziku i kulturi Roma. Osim toga, nisu razvijeni organizacijski oblici rada koji odgovaraju Romima, čija su naselja fizički udaljena od institucija obrazovanja i kulture.

Radi poboljšanja obrazovanja romske nacionalne manjine potrebno je kreirati nove upisne politike, kao sistemskog uvjeta za realizaciju konačnog cilja. Romska djeca koje ne pohađaju predškolsku nastavu, žive u kulturi koja se značajno razlikuje od većinske. Razlike se moraju uvažiti samim kriterijem upisa romske djece u školu. Upisna politika trebala bi otvoriti put obrazovnom sustavu eliminirajući razlike koje su posljedica

odgojno-obrazovne deprivacije, a ne ih produbljivati i stvarati moguće uvjete za diskriminaciju. Prisustvovanje i pohađanje obrazovnih institucija nisu jedini elementi obrazovne integracije Roma. Jedan od ciljeva strategije za unaprjeđivanje obrazovanja Roma odnosno obrazovanje koje će Romima omogućiti dostizanje standarde u smislu stečenih znanja i vještina. Krajnji očekivani ishod je eliminacija sistemskih razlika u školskim dostignućima između romske i ne romske djece, te omogućiti romskoj djeci aktualizaciju svojih intelektualnih potencijala (Rumbak, 2007).

5. POBOLJŠANJE OBRAZOVANJA ROMA

Činjenica je, iz perspektive samih Roma, da na državnoj razini kroz obrazovni sustav ne postoji svijest o posebnom sistematskom pristupu u rješavanju obrazovnih problema romske zajednice. Smatra se da je dovoljno da Romi imaju jednaka prava kao ostatak zajednice, te da je njihovo nesudjelovanje u obrazovanju vezano za način života, tradiciju i nisku motivaciju. Prisutno je mišljenje da Romi ne cijene obrazovanje, da se djeca rano uključuju u bračne zajednice, da su djeca prisiljena raditi kućne poslove i brinuti o mlađim članovima obitelji, te da Romi nisu dobri roditelji. Sva odgovornost je prebačena na romsku zajednicu i nisu stvoreni kvalitetni uvjeti za njihovo obrazovanje (Rumbak, 2007).

Sukladno Nacionalnom programu za Rome kojeg je Vlada RH donijela 20013. godine i Akcijskom planu Desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015., situacija u obrazovanju Roma se nije puno promijenila.

5.1. Bolja kvaliteta života

Djeca ne dobivaju adekvatne obrazovne sadržaje i poticaje za razvoj. Usvajanjem loših obiteljskih obrazaca, odnosa prema obrazovanju, stupanju u radni odnos reproducira se siromaštvo i nepismenost kroz generacije. S obzirom da naša obrazovna politika naglašava suživot, prihvaćanje i poštivanje različitosti, romski učenici bi trebali biti uključeni u sustav obrazovanja kao i sva ostala djeca.

Moguća rješenja navedenih problema su slijedeća: poraditi više na očuvanju romskog identiteta, jezika i kulture, zatim na podizanju svijesti samih Roma o važnosti obrazovanja, upoznavanje roditelja o jednakim pravima na obrazovanje putem informiranja i rada unutar romskih naselja i romske zajednice, informiranje i motiviranje javnosti o potrebi obrazovanja Roma. Kako djeca Romi uglavnom dolaze iz siromašnih i deprimiranih sredina, žive u prostorima bez osnovnih egzistencijalnih uvjeta, roditelji su im najčešće nedovoljno obrazovani, stoga su promatrana kao djeca koja nemaju (pod)jednake početne uvjete kao ostali učenici i ne mogu dostići određena obrazovna postignuća te im je potrebna dodatna podrška. Međutim, nedovoljna obrazovanost

cijele romske populacije predstavlja dodatnu barijeru u prema njihovom zaposlenju i socijalnoj uključenosti.

Neobuhvaćenost ukupne populacije romske djece osnovnim obrazovanjem, odnosno njihova isključenost iz obrazovnog sustava, zajedno s ranim napuštanjem osnovne škole smatra se kompleksnim pedagoškim, psihološkim i socijalnim problemom. U našem odgojno-obrazovnom sustavu, prema Drandić (2014), kod romskih učenika prisutan je trend neredovitog pohađanja nastave, niska stopa završavanja osnovnoškolskog obrazovanja i napuštanja školovanja s navršenih 15 godina i završenim petim ili šestim razredom osnovne škole, te kasnijeg ulaska u osnovno obrazovanje. Odgojno-obrazovni sustav mora omogućiti (pod)jednake šanse za stjecanje znanja svim učenicima uvažavajući različit društveno-kulturni kontekst i prava pripadnika manjinskih zajednica, a posebno Roma.

5.2. Njega etničkog identiteta – preporuka kroz obrazovanje

Ako polazimo od činjenice, smatra Čačić-Kumpes (2004), da je naše društvo multikulturalno, da svaka kultura posjeduje svoje osobitosti dostojne poštovanja, a priori jednako vrijedne i koje ni sa čim ne ugrožavaju jedna drugu, onda je multikulturalnost mogući izvor obogaćivanja (novim vrijednostima) cijelog društva. Stoga je važno postići (među) prožimanje kultura priznajući svakoj svojstven identitet. Potrebno je pokrenuti odgojno-obrazovni proces u cilju učenja o drugim etničkim identitetima i prihvaćanju bez predrasuda i bilo kakvih barijera. Romi su u Hrvatskoj i dalje jedina nacionalna manjina koja nema ni nastavu niti udžbenike na vlastitom jeziku. Međutim, njihova višejezičnost (najčešće govore dva ili tri Romska jezika) koja ne bi trebao biti deficit već bogatstvo različitosti kulture i poticaj prema uspješnijoj integraciji u društvo i zajednicu (Hrvatić, 2004, 2011).

Veliko siromaštvo romske zajednice, nedostatak pisane kulture, te prilagođavanje drugim kulturnim obrascima i vrijednostima uvjetovali su potiskivanju kulturnih i drugih vrijednosti.

U našem društvu ne postoji potreban broj intelektualaca i kulturnih radnika pripadnika romske populacije koji bi zastupali interese Roma, te omogućili njihovu afirmaciju i

promovirali romsku kulturu jednako vrijednu kao kulture drugih naroda i nacionalnih manjina. Velik dio obrazovanih Roma je asimiliran u većinsko društvo, a isto tako, velik broj mladih i obrazovanih Roma ne govori romski jezik. Romi nedovoljno znaju o svojoj kulturi, a pripadnici drugih zajednica znaju ponešto kroz romsku glazbu ili filmove.

Stoga bi sami nastavnici u školama trebali biti posebno osjetljivi, osposobljeni i svjesni svojih kompetencija za rad sa romskom djecom, kako bi osigurali pozitivno razredno ozračje u kojem bi se svi učenici osjećali ugodno, oslobođeni bilo kakve napetosti, etiketiranja, predrasuda ili diskriminacije samo zato jer pripadaju Romskoj ili nekoj drugoj i drugačijoj kulturi.

ZAKLJUČAK

Romi govore različitim jezicima i raznih su vjeroispovijesti, nemaju politički organiziranu vlast niti tome daju preveliku važnost. Narod su koji svoju obitelj smatra najvećom vrijednosti. Karakterizira ih izrazita glazbena nadarenost i umijeće plesanja. Iako su kroz cijelu povijest živjeli na isti način, ne poznaju dovoljno vlastitu kulturu i obilježja, a očuvanje vlastite osobnosti im dodatno otežava nepismenost, diskriminiranost i izopćenost od većinskog društva. Uvjeti življenja s kojima se suočava veći dio romske populacije u našem društvu, teški su, prvenstveno zbog visoke stope nezaposlenosti, nedovoljnog stupnja sustavnog obrazovanja, neadekvatnih stambenih uvjeta te neuređenosti prostora naseljenih Romima.

Očuvanje romske tradicijske kulture u najvećoj mjeri se provodi kroz rad različitih udruga i društava, te višestrukih namjenskih centara. Cilj navedenih organizacija je uključivanje što većeg broja Roma u njihov rad, afirmacija romske kulture i stvaralaštva te stvaranje uvjeta za njihovo očuvanje i razvijanje.

Romima su uskraćena mnoga građanska prava unatoč raznim zakonima koja im to osiguravaju. Jedan od izrazitih problema kod ostvarivanja različitih prava je nedovoljna educiranost građana romske nacionalne pripadnosti. Problem je dodatno složen zbog nepostojanja pravne pomoći koja bi omogućila lakše ostvarivanje prava pred državnim i sudbenim tijelima. Ovaj problem posebno pogađa romsku populaciju, zbog niske razine obrazovanja, te zbog kulturoloških razloga. Stoga je potrebno poduzeti dugoročne mjere za trajno uređivanje ovog pitanja, te određene mjere kojima će se uspostaviti privremeni oblici pomoći u ostvarivanju pojedinih prava.

Romi se, kao i pripadnici drugih nacionalnih manjina mogu odgajati i obrazovati na materinjem jeziku od predškolske dobi. Pripadnici romske nacionalne manjine nisu sustavno uključeni ni u jedan model školovanja na svom jeziku, jer to do sada nisu tražili, niti su za isto imali pravu priliku, već su uključeni u redovni odgojno-obrazovni sustav na hrvatskom jeziku. Izrazito je važno ravnopravno uključivanje romske djece u sve odgojno-obrazovne ustanove, čime bi stekli jednake mogućnosti za kvalitetno školovanje do granica vlastitih mogućnosti kao i sva ostala djeca. Zbog dugogodišnje nedovoljne brige društva i marginaliziranog položaja Roma u mnogim segmentima življenja, uključivanje što više romske djece u programe predškolskog odgoja te

obrazovanja je tek početak dugotrajnog procesa koji traži osmišljavanje i primjenu mjera koje će romskoj djeci omogućiti jednake uvjete za sudjelovanje u svim razinama odgojno-obrazovnog procesa i kvalitetno školovanje.

Odgojno-obrazovne vrijednosti romske kulture u nastavnom procesu očituju se kroz unošenje sadržaja iz njezine povijesti, jezika, religija, glazbe, tradicije, uz toleranciju i međukulturni dijalog, uzajamno poštovanje, razumijevanje i suradnju, slobodu izražavanja te osposobljavanje nastavnika Roma ili neRoma i njihov profesionalni razvoj, te izjednačen pristup obrazovanju.

S obzirom da obrazovna politika na području cijele države naglašava suživot, prihvaćanje i poštivanje različitosti potrebno je ukloniti sve prepreke (administrativne, financijske), poraditi više na očuvanju romskog identiteta, zatim na podizanju svijesti samih Roma o važnosti obrazovanja te unositi što više tema i sadržaja o bogatstvu kulture romske manjine u redovite nastavne planove i programe (Drandić i Piršl, 2017). Jednako tako, bogatstvo jezika, dijalekta, književnosti, običaja i tradicije, religije i vjerovanja, glazbe, životnih stilova i nadasve bogatstvo kulture Roma, omogućava pristup odgojno-obrazovnom procesu iz perspektive druge kulture, različite od one kojoj pripada većinski narod. Prihvaćajući Rome kao sastavni dio svjetske zajednice različitih naroda, a ne kao etnološku neobičnost uz bilo koji oblik prikrivene diskriminacije, možemo uočiti bogatstvo romske kulture, umjetnosti i tradicijskih postignuća.

LITERATURA

Akcijski plan desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015. (2005). Dostupno na: http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9296_file12_croatia-ap-desetlje%25C4%2587a-hr.pdf (14. kolovoza 2019.)

Alijević, M. (1978). *Đilaben, Bašalen, Romalen*. Knjaževac: NOTA.

Begić, A. (2015). Romska glazba u nastavi glazbene umjetnosti. U: Mlinarević, V., Brust Nemet, M. i Bushati, J. (ur.) *Obrazovanje za interkulturalizam/ Intercultural Education Položaj Roma u odgoju i obrazovanju/ The Position of Roma in Education* / str. 433-442. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku.

Čačić-Kumpes, J. (2004). Politike reguliranja kulturne i etničke različitosti: o pojmovima i njihovoj upotrebi. *Migracijske i etničke teme*, 20 (2-3), str. 143-159.

Drandić, D. I Piršl, E. (2017). Integracija romske djece u društvo iz perspektive obrazovne inkluzije. U: Maleš, D., Širanović, A. i Višnjić Jevtić, A. (ur.). *Pravo djeteta na odgoj i obrazovanje: teorije, politike i prakse* (str. 66-75). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za pedagogiju-Odsjek za pedagogiju.

Drandić, D. (2014). Intercultural Education in the Croation Context: Roma Inclusion in the Adult Education System. U: M. Bartulović, L. Bash, V. Spajić-Vrkaš (eds.) *IAIE Zagreb 2013: Unity and Disunity, Connections and Separations: Intercultural education as a movement for promoting multiple identities, social inclusion and transformation /Conference proceedings* (str.259-266). Zagreb: Interkultura/IAIE.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2013). *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.: Stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, vjeri i materinskom jeziku*. Zagreb: Državni zavod za statistiku. Dostupno na: <http://www.dzs.hr/> (14.kolovoza 2019.)

Hrvatić, N. (2011). Interkulturalni kurikulum i obrazovanje na manjinskim jezicima *Pedagogijska istraživanja*. 8 (1), 7-18.

Hrvatić, N. (2004). Romi u Hrvatskoj: od migracije do interkulturalnih odnosa. *Migracijske i etničke teme*, 4, 367-385.

Hrvatić, N. i Ivančić, S. (2000). Povijesno-socijalna obilježja Roma u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja*, 9 (2-3), 251-266.

Memedi, R. (2015). *Običaji Roma Prošlost, život i sadašnjost*. Zagreb: UŽRH „Bolja budućnost“.

Mlinarević, V., Nemet, M. i Bushati, J. (2015). *Položaj Roma u odgoju i obrazovanju*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.

Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. (2012). Dostupno na:

<https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/arhiva/Nacionalna%20strategija%20za%20uklju%C4%8Divanje%20Roma%202013-2020.pdf> (14. kolovoza 2019.)

Pongrac, Z. (2003). *Gjelem, Gjelem* - zbirka ciganskih ili romskih pjesama i melodija. Zagreb: Profil multimedija.

Rumbak, I. (2007). *Strategija obrazovanja Roma u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Humanitarna organizacija Svjetska Organizacija Roma u Hrvatskoj.

Sabor Republike Hrvatske. Ustav Republike Hrvatske. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_85_2422.html. (14. kolovoza 2019.)

Štambuk, M. (2005). *Kako žive hrvatski Romi*. Knjiga 30. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar. Zagreb: Biblioteka ZBORNICI

Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina (NN br. 155/02., 47/10., i 80/10.)

Vlada Republike Hrvatske. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina. *Odgoj i obrazovanje*. Dostupno na: <https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/ostvarivanje-prava-romske-nacionalne-manjine/nacionalni-program-za-rome/odgoj-i-obrazovanje/391>. (14. kolovoza 2019.)

Vugrinčić, M., Siladi, R. (2008). *Iz života Roma: Kreativnost Roma, doprinos kulturi i turizmu*. Čakovec: Međimurski savez sportske rekreacije „Sport za sve“

Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina (NN br. 51/00. i 56/00.)

Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj (NN br. 51/2000.)

Zakon o suzbijanju diskriminacije (NN br. 85/2008.)

POPIS GRAFIČKIH PRILOGA

a) notni zapis:

„Dželem, dželem“ 18

b) tablice:

Tablica 1. Broj i udio Roma u popisu stanovništva Republike Hrvatske u razdoblju od 1971. do 2011. godine 5

Tablica 2. Broj i udio govornika romskog jezika kao materinskog u razdoblju od 1991. do 2011. godine 9

SAŽETAK

Romi su tradicionalno nomadski narod podrijetlom iz Indije koji se brojnim migracijama, prouzrokovanih nepoznatim razlozima, prilagodio životu svih kultura u kojima se našao. Karakterizira ga izrazita nadarenost glazbom i drugim oblicima umjetnosti ali ga isto tako, još u većoj mjeri karakterizira siromaštvo i diskriminacija većinskog društva. Romi su se u velikoj mjeri sami doveli u položaj u kojem se nalaze zbog velikog broja neobrazovanog i nepismenog stanovništva. Većina Roma nedovoljno poznaje vlastitu kulturu, a značajan broj školovanih i integriranih Roma ne govori vlastiti materinji jezik, te gubi nacionalni identitet. Romi se trenutno nalaze u svojevrsnom krugu siromaštva u kojemu se nalaze zbog niskog stupnja obrazovanja, čemu su uzrok neadekvatni životni uvjeti, marginaliziranost i izoliranost koji su uzrokovani neimaštinom. Izlaz iz navedene situacije se može ostvariti jedino dugogodišnjim sustavnim obrazovanjem od najranije dobi i uspješnom integracijom u društvo, bez gubitka romskog nacionalnog identiteta.

Ključne riječi: Romi, romska kultura, odgoj i obrazovanje.

SUMMARY

Roma people are traditionally nomadic nation originated from India, which adapted to every culture it found itself through migrations caused by unknown reasons. Characteristics associated with this nation are exceptional ability in music and other art forms, but it is characterized even more by poverty and discrimination of the vast majority. Roma people have brought themselves in the position they are currently in, leading reason being a large number of uneducated and illiterate population. Most of the Roma people don't know its own respected culture, and a considerable amount of educated and integrated population doesn't speak their mother language, and by so is losing national identity. Roma people are currently trapped in some sort of poverty circle, the reason for that being low educational level caused by inadequate living terms, marginalization, and isolation which are caused by indigence. The way out of this situation is plausible through long term system education starting from the earliest ages, and by successful integration into the society, without losing the Roma national identity.

Key words: Roma, Roma culture, education.